

Értékek, tesztek

Megközelítések

- Filozófia:
etika: jó - rossz, esztétika: szép – csúnya
- Pszichológia: személyiségpszichológia
- Szociálpszichológia, szociológia: emberi kapcsolatok, integrált vs. anómikus társadalom

Mik az értékek?

- „Az értékfogalom egyesíti az emberi viselkedést vizsgáló összes tudomány nyilvánvalóan sokféle érdeklődését.” (Rokeach, 1973)
- Az értékek nézetek, melyek elválaszthatatlanul kötődnek az érzelmekhez, nem racionális eszmék.
- Az értékek motivációs erővel rendelkeznek. Kívánatos célokra vonatkoznak, melyeket az emberek el akarnak érni.
- Az értékek túlmutatnak az egyes cselekvéseken és helyzeteken. Elvont célokat képviselnek. Az értékeket elvontságuk különböztet meg a normáktól, attitűdöktől, melyek rendszerint specifikus cselekvésekre, tárgyakra, helyzetekre vonatkoznak.
- Az értékek irányítják a cselekvések, politikák, emberek és események kiválasztását. Mércé és kritérium szerepet töltenek be.
- Az értékek fontossági sorrendbe állíthatók. Az egyes egyéneket jellemzi, hogy miként sorolják fontosság szerint sorba az értékeket. A hierarchikus felépítés egyben megkülönbözteti az értékeket a normáktól és az attitűdöktől.

Max Weber cselekvéstipológiája

- 1. célracionális cselekvés:** „Célracionálisan cselekszik az, aki cselekvését célok, eszközök és mellékkövetkezmények szerint irányítja s emellett racionálisan egybeveti az eszközöket a célokkal, a célokat a mellékkövetkezményekkel, s végül a különböző lehetséges célokat egymással.”
- 2. értékracionális cselekvés:** „Tisztán értékracionálisan cselekszik az, aki az előrelátható következményekre való tekintet nélkül azt teszi, amit a kötelesség, a méltóság, a szépség, a vallási előírás, a kegyelet vagy bármiféle "ügy" fontossága parancsol neki. Az értékracionális cselekvés (terminológiánk értelmében véve) mindig olyan "parancsokat" vagy "követelményeket" követ, amelyekről a cselekvő úgy hiszi, hogy neki szólnak.”
- 3. tradicionális cselekvés:** „Szigorúan tradicionális viselkedés - pontosan úgy, mint az egyszerű utánpótlás - a legszélső határán fekszik annak, amit egyáltalán értelmesen tájékozódó cselekvésnek nevezhetünk, sőt gyakran túl van azon. Nagyon sokszor ugyanis nem több, mint az egyszer meggyökerezett beállítottság irányában lejátszódó, megszokott ingerekre való homályos reagálás. A meggyökerezett mindennapi cselekvés zömében igen közel áll ehhez a típushoz, amely nemcsak határesetként tartozik a rendszertanba, hanem azért is, mert (mint majd később szólunk róla) a megszokotthoz való kötődés különböző mértékben és értelemben tudatosan fenntartható.”
- 4. Affektív (irracionális) cselekvés:** „A szigorúan affektív magatartás ugyanígy annak a határán van, illetve gyakran túl is kerül azon, amit tudatosan és "értelmesen" tájékozódónak nevezhetünk; lehet pl. gátlástalan válasz valamilyen nem mindennapi ingerre. Szublimálásról beszélünk, ha az affektíve feltételezett cselekvés az érzelmi feszültség tudatos feloldása; ekkor a legtöbb esetben (nem mindig) már úton van az "érték-racionalizálás" vagy a célracionális cselekvés vagy mindkettő felé.”

(Weber, M., 1987. Gazdaság és társadalom: A megértő szociológia alapvonalai. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó)

Az értékek funkciói

- a, **Az integrált személyiség legmélyebben beágyazott, eligazodást szolgáló támpontjai.**
- b, **A társadalmi osztályok, rétegek, csoportok integrációját biztosító szociálpszichológiai eszköz: a legkisebb közös többszörös. (ennek következtében a különböző értékeket valló csoportok között értékkonfliktusok alakulhatnak ki)**
- c, **Az értékek nem vezethetők le csak és kizárólag a szükségletekből (még tisztán pszichológiai szempontból sem). Az értékek belső készletési állapotokat hoznak létre a csoport, a társadalom által kitűzött célok elérése érdekében.**
- d, **Az értékek nem vezethetők le tisztán a társadalom érdekviszonyaiból sem, mert ha az érdekek kondicionálják is az értékeket, az egyén által belsővé tett értékrendszerek a pszichikumban működve a tér és idő sajátos megélésére adnak módot.**

Tradicionális és modern társadalmak

A tradicionális társadalmakban az egyénnek nincs mérlegelési lehetősége a kultúra által szabott értékek követésekor.

A tradicionális társadalmak modern társadalmakká alakultak az individualizáció, a racionalizáció, a szekularizáció folyamatainak következtében (Gemeinschaft → Gesellschaft) (Tönnies, Weber, Parsons, Gellner, stb.)

- Magyarországon az államszocializmus robbant(ha)tta (volna) szét a tradicionális jellemzőkkel rendelkező társadalmat, s ennek következtében:**
- megjelenhetett az individuális értékválasztás**
 - viszont nem volt politikai legitimáció, ezért nem csak a rendi, hanem a polgári hagyományokat is szétrombolta, és értékvákuum jött létre. (negatív modernizáció Hankiss 1983. Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Budapest: Magvető)**
 - Az államszocializmus összeomlása lehetővé tette az egymással versengő morális, politikai és világnézeti értékek versenyét.**

Az értékekhez való hozzáférés nehézségei

Mimikri. Az emberek gyakran nincsenek tisztában saját követett értékeikkel, ezért szolgamódon követik a társadalmi csoport értékeit.

Kamuflázs. Ha az embereknek vannak is értékeik, nem feltétlenül tudják és akarják azokat kinyilvánítani.

Hipokrizis. Az emberek szeretnek szebb színben feltűnni, mint amilyenek valójában: mást mondanak, mint amit tesznek.

Értékesztek: Allport, Lindzey, Vernon

Az értékesztekre jellemző, hogy redukálják az értékrendszereket, nehezen tudnak minden értékre kiterjedő értékvizsgálatot létrehozni (más kiinduló axiómákkal dolgozik a közgazdaságtan, a szociálpolitika, a kulturális értékek axiológiája).

Első kutatások egyike, mely jól szemlélteti a problémát Allport és Vernon kutatása (Allport, C. W., Lindzey, G., Vernon, P. E. 1960. *A study of values*. 3rd ed. Boston: Houghton Mifflin, 1931; rev. ed. (with G. Lindzey and P. R. Vernon), Boston: Houghton Mifflin), akik a következő értékdimenzióikat (melyeket Spranger típusai alapján hoztak létre) 45 állítással kívánták felmérni:

Gazdasági ember: jó = hasznos

Elméleti ember: jó = igaz / igazságos

Esztétikai ember: jó = harmonikus, esztétikai élmény

Szociális ember: jó = szeretet / hűség

Politikai ember: jó = hatalom

Vallásos ember: jó = mennyország / az élet transzcendens értelme

<i>Célértékek</i>	<i>Eszközértékek</i>
Boldogság	Becsületes
Családi biztonság	Derűs
Belső harmónia	Szellemi-intellektuális
Szabadság	Szeretetteli
Bölcsesség	Széles látókörű
Érett szerelem	Megbízható
Önbecsülés	Fantáziadús
Igaz barátság	Segítőképz
Béke	Elnéző
Siker	Bátor
Izgalmas élet	Független
Kényelmes élet	Eredményes
Élvezetek	Logikus
Szépség	Udvarias
Egyenlőség	Fegyelmezett
Nemzeti biztonság	Tiszta
Társadalmi elismerés	Engedelmes
Üdvözülés	Törekvő

Rokeach tesztje

Rokeach, M. 1973. *The nature of human values*. New York: Free Press

Morris (Magyarországon: Varga, K. 1969. Magyar egyetemi hallgatók életfelfogása. (Nemzetközi összehasonlítás). In *Magyar Pszichológiai Szemle*. Vol. 26. No. 3-4. pp. 360-375.) értékdimenziók:

1. Apollói (ragaszkodni az elért legjobbhoz)
2. Buddhista (ápolni a személyektől és a dolgoktól való függetlenséget)
3. Krisztusi I. (kedvesnek és barátságosnak lenni másokhoz)
4. Dionüszoszi (keresni a társas vidámságot, örülni az életnek)
5. Mohamedán (részvétel a csoporttevékenységekben és örülni az életnek)
6. Prométheuszi I. (felülkerekedni a változó körülményeken)
7. Maitreyán (összhangba hozni a cselekvést, a szórakozást és az elmélkedést)
8. Epikuroszi (egészséges, gondtalan derűben élni)
9. Taoista (békésen elfogadni, ami van)
10. Sztoikus (filozófus módjára uralkodni önmagunkon)
11. Buddhista-krisztusi (a belső életen töprengeni, bölcselkedni)
12. Prométheuszi II. (kockázatos körülményekre vállalkozni)
13. Krisztusi II. (alávetni magunkat a világ erőinek)

Értékkutatás nem beavatkozó eszközökkel: Gerbner (Gerbner, G. 1977. A kulturális mutatók. In Horányi Ö. szerk.: Kommunikáció I. Budapest: KJK)

Tömegkommunikáció folyamatosan kifejezésre jutó üzeneteinek egyik részét az értékek közvetítése jelenti.

Tartalomelemzés: nemzeti himnuszok (Csepeli és Örkény 1996), rítusok forgatókönyvei,

Egy példa: Habermas, J. 1971. Knowledge and Human Interest. Boston: Beacon press

		II. Status quo értékdimenzió	
		Statikus	Dinamikus
II. Interakció	Szolidaritás érték	- erkölcsi állandók - interperszonális érintkezések szabályai	- az emberi kapcsolatok konstruktív konfliktusai - vita, empátia - tolerancia
	Teljesítmény érték	- munkavégzés - idő	- nyilvánosság - racionális, versenyző, előrelátó, szükségleteket kielégítve termelő

Nemzetközi értékvizsgálatok: Hofstede (1967-73)

Hofstede, G. 2008. *Kultúrák és szervezetek: az elme szoftvere. Az interkulturális együttműködés és szerepe a túlélésben.* Pécs: VHE

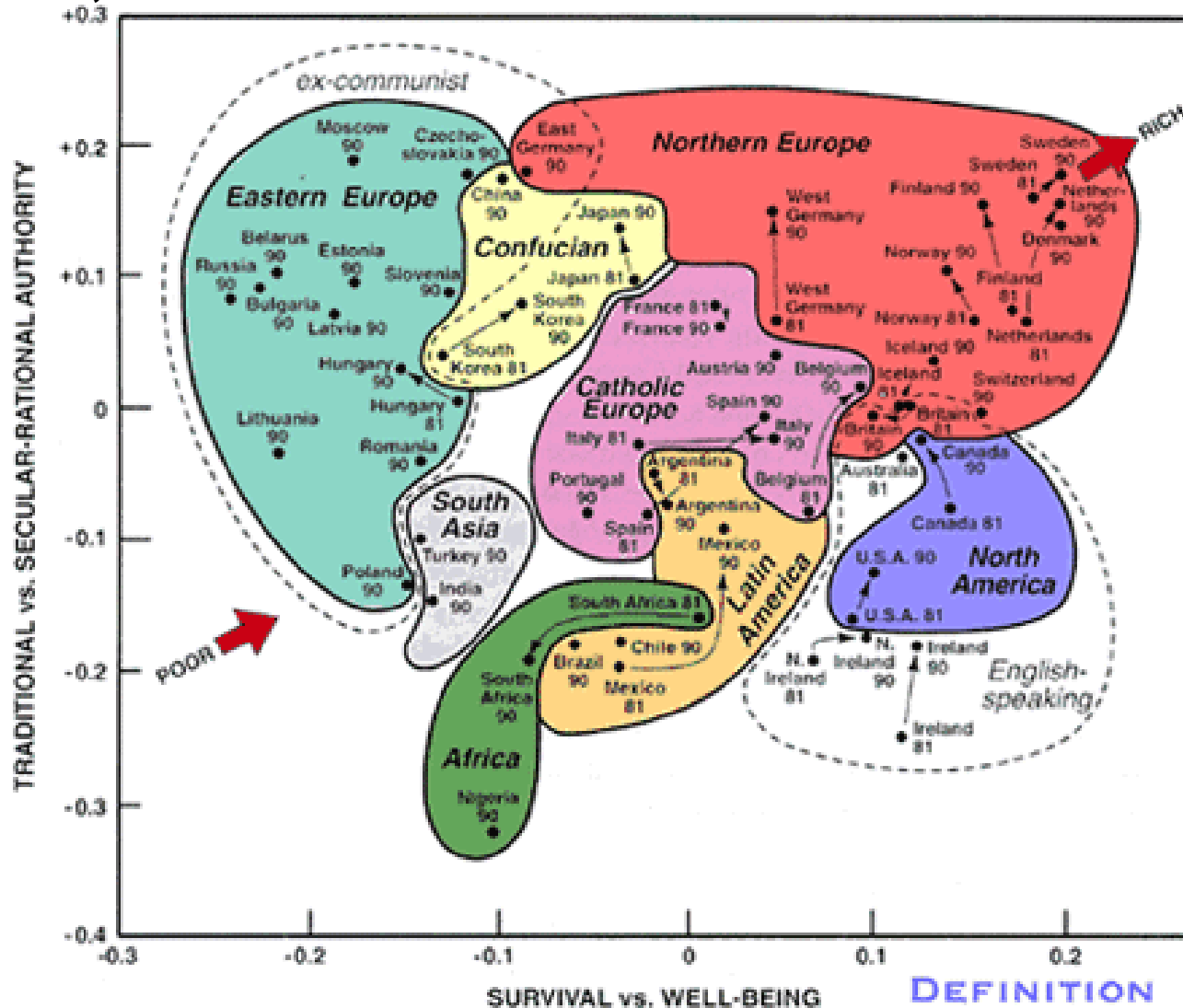
117.000 megkérdezett a világ 50 országában („HERMES” vállalat (IBM))

A válaszokat faktoranalízis használatával elemezte, négy értékdimenziót különített el:

1. hatalomtól való függőség – hatalomtól való függetlenség
2. Bizonytalanság keresése – bizonytalanság kerülése
3. Individualizmus – kollektívizmus
4. Férfiasság – nőiesség

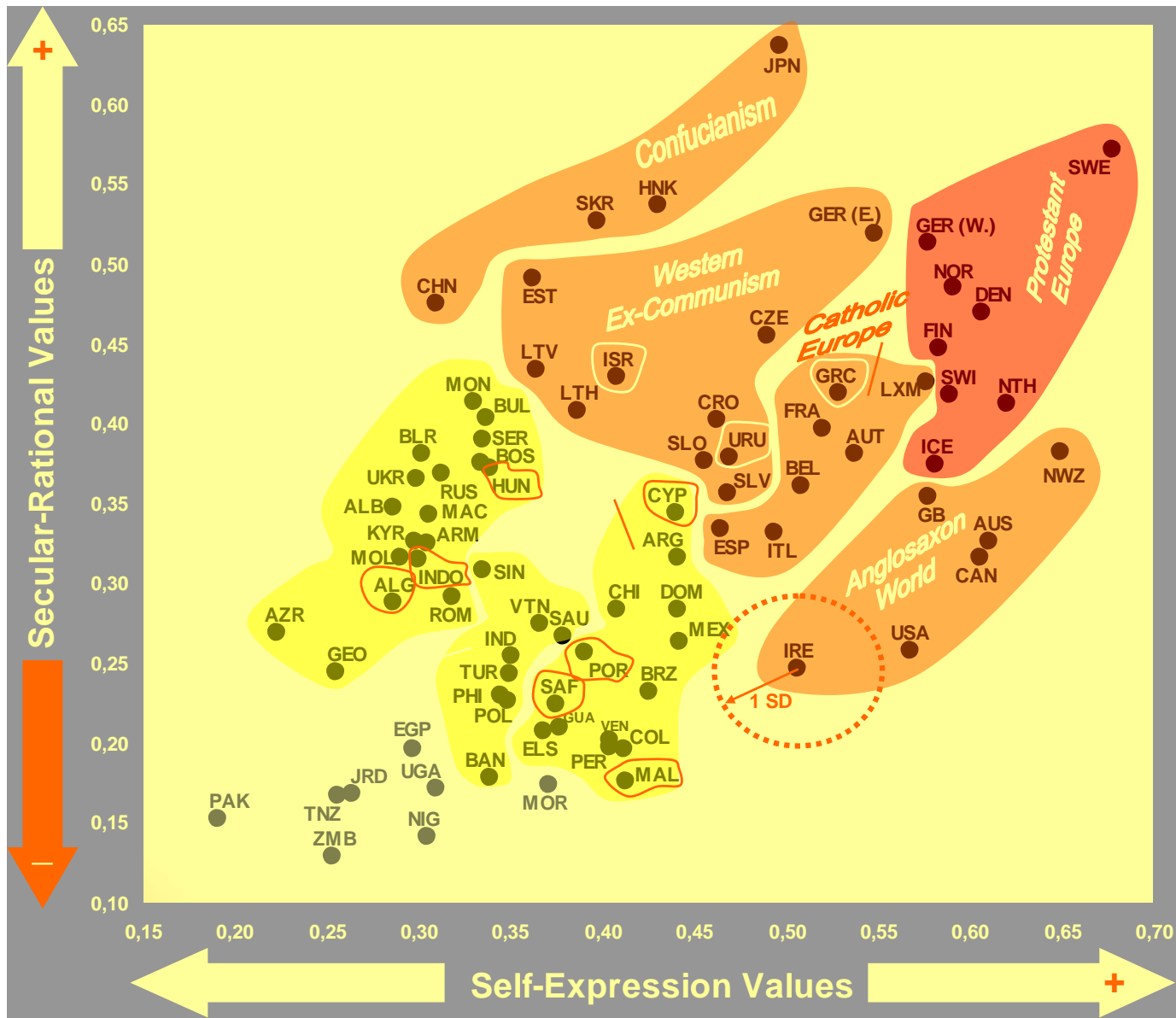
Nemzetközi értékvizsgálatok: Inglehart ('80-as évek)

Source: R. Inglehart, Modernization and Postmodernization (Princeton, 1997)

Source: R. Inglehart, 1997

Nemzetközi értékvizsgálatok: Welzel - Inglehart (2006)

Schwartz

1. **Ön-irányítás.** Független gondolkodás és cselekvés: alkotás, választás, felfedezés
2. **Ingerlés.** Izgalom, újdonság, kihívások keresése
3. **Hedonizmus.** Élvezet, érzéki kielégülések keresése
4. **Teljesítmény.** Személyes siker társadalmi mércéknek megfelelő kompetencia bizonyítása által
5. **Hatalom.** Társadalmi státusz és presztizs, emberek és erőforrások fölötti uralom
6. **Biztonság.** Biztonság, harmónia, a társadalmi szerkezet, a kapcsolatok és az én szilárdsága
7. **Konformitás.** Másokat sértő és bántó, a társadalmi várakozásokat és normákat zavaró cselekvések, hajlamok, ösztönzések visszafogása
8. **Hagyomány.** Tisztelet, elkötelezettség és elfogadás a hagyományos kultúra és vallás iránt
9. **Jóakarát.** A saját csoport tagjainak jólétének növelése és fenntartása.
10. **Univerzalizmus.** Megértés, méltánylás, türelem mások jólétének és a környezetnek a védelme.

Dimenziók

megtartás

biztonság, hagyomány

konformitás

teljesítmény

univerzalizmus

Ön-kiterjesztés hatalom

Kilépés önmagunkból

hedonizmus

jóakarát

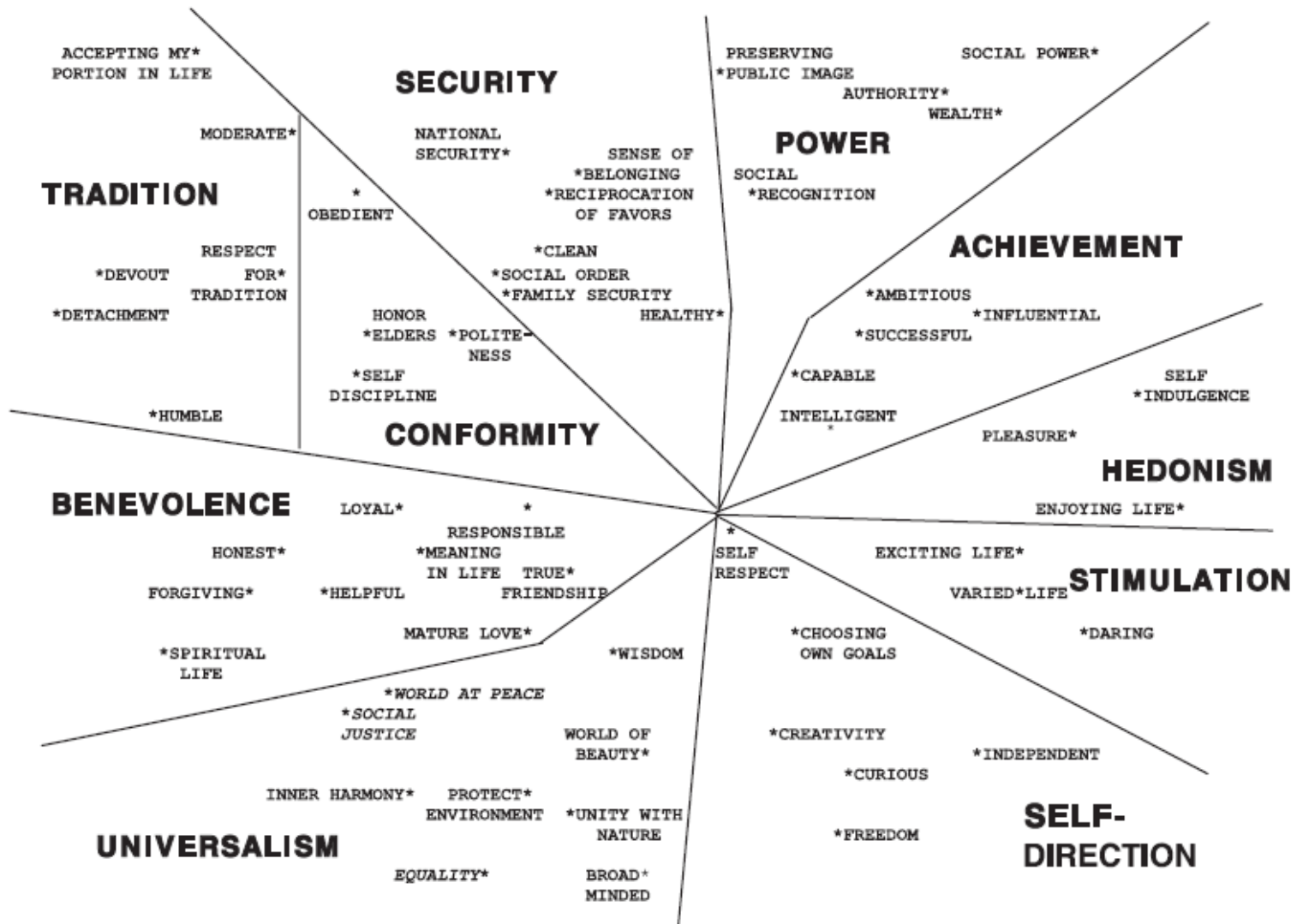
ingerlés

hedonizmus

ön-irányítás

nyitottság a változásra

Shalom Schwartz

Schwartz, S. H. 2007. Universalism Values and the Inclusiveness of Our Moral Univers. In *Journal of Cross-Cultural Psychology* Vol. 38. No. 711.

Magyarázó változók

- **Életkor** (idősek a biztonságot, fiatalok a hedonizmust, ingerlést, ön-irányítást, univerzalizmust részesítik előnyben)
- **Nem** (férfiak a hatalmat, nők a jóakaratot részesítik inkább előnyben)
- **Iskolai végzettség** (magasabb iskolai végzettség, erősebb elköteleződés az univerzalizmus iránt)
- **Történeti-kulturális háttér** (Nyugat-Európa, Közép-Kelet-Európa, Kelet-Európa)